

de hamster in Vlaanderen

Deze folder is een uitgave van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - AMINAL.

AUTEURS:

Nico Verwimp en
Joachim De Maeseneer

LEESCOMITÉ:

Martine Lejeune,
Véronique Verbist,
Goedele Verbeylen,
Bob Vandendriessche

FOTO'S:

Marc de Vos,
Patrick Vanhopplinus,
Lidewei Vergeynst,
Anke Konings, Nico Verwimp,
Antoine Derouaux

WILDLIFE PICTURES:

Philippe Moes, Hugo Willockx,
Benny Odeur

ILLUSTRATIE:

Evelyne Bocquet

VORMGEVING & DRUK:

Drukkerij Van de Maele
Geraardsbergen
Tel. 054 41 66 13

OPLAGE:

3000 exemplaren

V.U.:

Jean-Pierre Heirman
Directeur-generaal AMINAL
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel

WETTELIJK DEPOT:

D/2004/3241/318

INHOUD

een korte voorstelling	3
levenswijze	4
voortplanting	5
voedsel	6
leefgebied	7
verspreiding	8
bedreigingen	9
waarom beschermen	10
beheerovereenkomst	11

EEN KORTE VOORSTELLING

PASPOORT HAMSTER

- Naam: *Cricetus cricetus*
- Systematiek:

Klasse: Mammalia - Zoogdieren

Orde: Rodentia - Knaagdieren

Familie: Cricetidae - Hamsters

Genus: *Cricetus*

Soort: *Cricetus cricetus* L. - Europese hamster

- Lichaamslengte (zonder staart): 18-34 cm
- Staartje: kort, 5-7 cm
- Gewicht: 160-600 g
- Pelskleur:
 - ros-bruine rugzijde en zwarte buikzijde
 - witte vlekken op kop, hals, nek en buik
 - witte poten
- Burgerlijke staat: polygaam (paren met meerdere partners)
- Levensduur : 2-3 jaar, maximaal 4 jaar

De hamster alias de korenwolf is een van onze onbekendste en zeldzaamste inheemse zoogdieren.

We hebben het hier niet over het overbekende huisdierdje dat vele mensen thuis in een kooitje houden, maar over een wilde hamster die in de vrije natuur leeft en een stuk groter is.

LEVENSWIJZE

De hamster is een solitair dier (ze leeft alleen) dat enkel in de voortplantingsperiode soortgenoten om zich heen verdraagt.

DE BURCHT

Iedere hamster heeft haar eigen burcht, die ze meestal enkel 's nachts of bij schemering verlaat onder dekking van de duisternis en de begroeiing. Hamsters met een groot territorium kunnen zelfs meerdere burchten hebben.

De toegang tot de burcht bestaat meestal uit één schuine pijp en één of meerdere loodrechte valpijpen. De hamsterburcht is een complex geheel van ondergrondse gangen die tot 10 meter lang kunnen zijn. Verder zijn er in de burcht één of meer nest- en voorraadkamers te vinden. De kamers en gangen bevinden zich op een diepte van 0,3 tot 1 meter. Naarmate een burcht langer in gebruik is, wordt ze verder uitgebouwd.

ZOMER

Het grootste deel van de dag leeft de hamster in haar burcht, gemiddeld zo'n 20 uur. Het dier eet, slaapt of rust dan. In de avond en/of in de vroege ochtend verlaat de hamster voor enkele uren haar burcht om in de nabije omgeving voedsel te zoeken, dat ze opslaat in haar wangzakken en zo meeneemt naar de burcht.

WINTER

Als aanpassing aan de grote variatie in voedselaanbod en weersomstandigheden, houdt de hamster een winterslaap. Hierbij trekt ze zich terug in haar burcht vanaf oktober-november, wanneer de temperatuur daalt onder 9 à 10 °C. De pijpen worden van binnenuit dichtgestopt met aarde.

Af en toe wordt de hamster wakker om te eten van de aangelegde voedselvoorraden. Het einde van de winterslaapperiode ligt rond maart-april wanneer de buitentemperatuur stijgt boven 5 à 10 °C.

Na de winter worden eerst de mannetjes wakker, een maand later de vrouwtjes.

VOORTPLANTING

In de periode van april tot september vindt de voortplanting plaats. Het vrouwtje laat dan een mannetje haar territorium binnendringen. Vrijwel meteen na de paring wordt het mannetje weer verdreven en kan hij op zoek gaan naar een ander vrouwtje (polygamie).

Gewoonlijk heeft een hamster-vrouwtje twee worpen per jaar. De draagtijd bedraagt gemiddeld 20 dagen. Het aantal jongen per worp ligt tussen zes en tien. Na een zoogperiode van drie weken worden de jongen uit de burcht verdreven. De sterfte bij jonge dieren ligt de eerste maanden vrij hoog.

VOEDSEL

Hoewel de hamster in principe een alleseter is, gaat haar voorkeur uit naar plantaardig voedsel. In het voorjaar eet ze de groene delen, wortels of zaden van diverse kruidachtige planten zoals klaproos, paardebloem, weegbree en herderstasje. Naast dit plantaardig voedsel eten hamsters soms dierlijk voedsel zoals insecten, slakken, regenwormen en zelfs kleine gewervelde dieren zoals jonge muizen.

Wanneer de graangewassen in de nazomer rijp zijn, worden vooral graankorrels gegeten. Tarwe, gerst, rogge en andere graangewassen worden ook gebruikt om de wintervoorraad aan te leggen.

Het gewicht van de wintervoorraad van een volwassen mannetje varieert gemiddeld tussen 2 en 6 kilogram maar kan soms oplopen tot 12 kilogram. Een vrouwtje legt een voorraad aan van meestal niet meer dan een halve kilogram.

LEEFGEBIED

De hamster is van oorsprong een steppebewoner en is bij ons gebonden aan open agrarisch landschap met veel hagen, heggen, graften en bomenrijen.

Hamsters komen enkel voor op stevige leem- en lössgronden. Deze gronden bieden voldoende stevigheid en hebben een goede ontwatering, twee voorwaarden die noodzakelijk zijn om een burcht te kunnen bouwen.

In Vlaanderen leven hamsters bijna uitsluitend in velden met graanteelt (tarwe-, rogge- en gerstakkers), meerjarige luzerne en rode klaver. Graslanden, maïsakkers en bossen worden vermeden. Na de oogst zoeken hamsters graften, akkerranden, holle wegen en andere kleine landschapselementen op, die zorgen voor de nodige beschutting.

Het leefgebied van een mannetje schommelt tussen 0,5 en 2 hectare. Vrouwjes stellen het met veel minder, namelijk maximaal 600 m².

Het leefgebied van een mannetje overlapt niet met dat van andere mannetjes, maar wel met dat van een of meerdere vrouwjes. Leefgebieden van vrouwjes kunnen overlapping tot 50 % overlappen.

De huidige dichtheden zijn zeer laag in Vlaanderen in vergelijking met Oost-Europa.

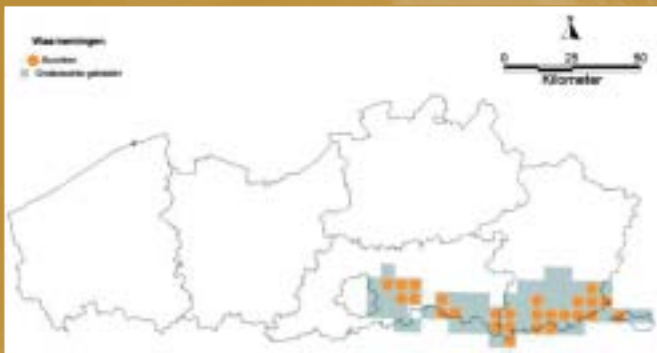

VERSPREIDING

Het verspreidingsgebied van de hamster strekte zich voor de laatste ijstijd uit over gans Europa, maar werd tijdens deze ijstijd teruggedrongen. Door de opkomst van de landbouw kon de hamster zich in de Middeleeuwen weer uitbreiden tot bij ons. Nu komen er nog hamsters voor in Oost-Europa en in een paar restpopulaties in West-Europa, zoals in Nederland, Duitsland en België.

Op dit moment is de hamsterpopulatie in Vlaanderen sterk versnipperd en met uitsterven bedreigd. Er komen nog maar vier onderling geïsoleerde populaties voor, namelijk in Bertem, Hoegaarden, Heers-Widooie en Bilzen-Riemst.

Honderd jaar geleden stond de hamster nog bekend als een pest-soort. Zover zal het hoogstwaarschijnlijk nooit meer komen, integendeel...

Verspreiding in Vlaanderen tussen 1987 en 2002

Verspreiding in Europa

Meer leesvoer over de ecologie en de verspreiding van de hamster in Vlaanderen vind je in:

Verkem, S., De Maeseneer, J., Vandendriessche, B., Verbeylen, G. & Yskout, S. (2003). Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen en Gent, België

BEDREIGINGEN

- Versnippering leefgebied: de uitbreiding van het wegennet en van woongebieden verkleint het areaal van de hamster en doet de samenhang tussen de verschillende leefgebieden verloren gaan.
- Voedselgebrek:
 - > het omzetten van voedselrijke graanakkers naar voor hamsters oninteressante maïsvelden;
 - > te zuivere graanakkers: tijdens het voorjaar zijn hamsters voor hun voeding aangewezen op kruiden langs de graanakkers; akkerkruiden verdwijnen echter door het gebruik van bestrijdingsmiddelen;
 - > betere oogstmethoden: de efficiëntie van de huidige oogsttechnieken zorgt ervoor dat er weinig aren of losse korrels op de akkers achterblijven.
- Verlies aan dekking, verhoogde predatie: in de moderne landbouw gaan kleine percelen op in grote, efficiënter te bewerken akkers en wordt er slechts een beperkt aantal gewassen verbouwd. Hierdoor wordt het akkerlandschap na de oogst herschapen in een woestijn, waar er geen plaats meer is voor kleine landschapselementen en voor de hamster geen dekking of voedsel overblijft. Dit zorgt voor een verhoogde predatiedruk.
- Vernietiging van burchten: bij meer intensieve grondbewerking worden door diep ploegen niet alleen de ingangen van de hamsterburcht vernietigd, maar raakt ook de ganse burcht in verval of raken zelfs dieren gewond.
- Vergiftiging door rodenticiden: de bestrijding van muizen en woelratten met vergiftigde graankorrels kan ook hamsters het leven kosten.

WAAROM DE HAMSTER BESCHERMEN?

VANUIT NATUUROOGPUNT

Naast de hamster zijn er nog een aantal andere bedreigde dier- en plantensoorten die typisch zijn voor het akkerlandschap. Voorbeelden zijn grauwe gors, geelgors, veldleeuwerik, grauwe kiekendief, kwartel, bolderik, klein spiegelklokje en naaldkervel. De behoudsmaatregelen voor de hamster komen dan ook andere (typische) akkersoorten ten goede. De in onze regionen zwaar bedreigde hamster verdient dus een goede bescherming, een reden waarom ze op Europees niveau ook opgenomen is als habitatrictlijnsoort.

VANUIT DE JACHT

De bescherming van de hamster heeft ook een gunstig effect op het aantal hazen, patrijzen en kwartels.

Patrijzenbeheer vraagt bijvoorbeeld de aanleg en het onderhoud van kleine landschapselementen en ruige grasstroken om dekking, voedsel en broedterritoria te verschaffen, net dezelfde maatregelen de hamster nodig heeft.

VANUIT DE LANDBOUW

Hamsterbescherming en erosiebestrijding gaan hand in hand. Hamstervriendelijke maatregelen gaan ook erosie tegen en kunnen eventueel mee opgenomen worden in het erosiebestrijdingsplan.

Door haar hoge aaibaarheidsfactor spreekt de hamster het grote publiek aan en is ze bruikbaar als symbool ter promotie van natuurvriendelijke akkerbouw.

Maatregelen voor de hamster verhogen ook de belevingswaarde van het akkerlandschap voor toeristen en recreanten, wat m.a.w. het platte-landstoerisme ten goede komt.

BEHEEROVEREENKOMST

De hamster heeft de landbouw nodig. Daarom wil de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) met de landbouwers beheerovereenkomsten aangaan. Zo'n beheerovereenkomst is een vijfjarig contract dat een landbouwer op vrijwillige basis kan afsluiten, waarbij hij, in ruil voor het uitvoeren van een aantal maatregelen en het naleven van enkele voorwaarden, jaarlijks een mooie vergoeding krijgt.

Kort samengevat omvatten de beheerpakketten 'hamsterbescherming' de volgende voorwaarden:

- geen maïs of weide;
- geen bestrijdingsmiddelen tenzij in uitzonderlijke gevallen;
- een niet-geogste zone van 16 m² rond een hamsterburcht;
- een bufferzone: minimaal 20 % van de oppervlakte van het perceel, gemiddeld 6 meter breed en nergens smaller dan 3 meter;
- bufferzone inzaaien met luzerne of een mengsel van luzerne-klaver of akkerkruiden, waarbij in de bufferzone een aantal beperkingen gelden;
- ploegdiepte maximaal 0,3 meter;
- oogsten ten laatste in september met onmiddellijk inzaaien van een groenbemester of bodembedekker en geen grondbewerking tot 1 april.

De gedetailleerde voorwaarden en wat het de landbouwer opbrengt, kan je lezen in de brochure 'Beheerovereenkomsten voor de hamster' van de Vlaamse Landmaatschappij.

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ (VLM)

Voor meer inlichtingen: VLM Centrale Directie,

Gulden-Vlieslaan 72, 1060 Brussel, tel. 02/543.72.00, fax 02/543.73.99, info@vlm.be, www.vlm.be

AMINAL

AMINAL staat voor Administratie Milieu, Natuur, Land en Waterbeheer. Deze administratie maakt deel uit van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Afdeling Natuur zorgt onder meer voor het beheer van de Vlaamse natuurreservaten en financiële ondersteuning bij de aankopen en het beheer van natuurterreinen door de erkende terreinbeherende natuurverenigingen.

Voor meer informatie : AMINAL Afdeling Natuur, Graaf de Ferraris-gebouw, Koning Albert II-laan 20-bus 8, 1000 Brussel, tel. 02/553.76.83, fax 02/553.76.85, natuur@lin.vlaanderen.be, www.mina.vlaanderen.be

ZOOGDIERENWERKGROEP NATUURPUNT

De Zoogdierenwerkgroep is een werkgroep van Natuurpunt Studie vzw, die zich inzet voor de bescherming van onze inheemse zoogdieren. Onderzoek naar de verspreiding en ecologie van de inheemse zoogdieren, beschermingsacties en educatie van het brede publiek vormen de pijlers van de werking.

Voor meer informatie: Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep, Kard. Mercierplein 1, 2800 Mechelen, tel. 015/29.72.69, fax 015/42.49.21, zoogdieren@natuurpunt.be, www.natuurpunt.be (Natuurstudie, Zoogdieren).

ZOOGDIERENWERKGROEP JNM

De JNM vzw is een jeugdvereniging met een 45-tal afdelingen voor en door jongeren van 8 t.e.m. 25 jaar die geïnteresseerd zijn in de natuur en het milieu in al hun aspecten. De Zoogdierenwerkgroep (ZWG) is een van de nationale thematische natuurstudiewerkgroepen van de JNM, die zich inzet voor de bescherming van onze inheemse zoogdieren.

Voor meer informatie: JNM-bondssecretariaat, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent, tel. 09/223.47.81, info@jnm.be of rechtstreeks bij zwg@jnm.be, www.jnm.be.

